

ШЕМАТСКИ ИЗРАЗ У ПОДРУЧЈИМА СЛИКАЊА И ВАЈАЊА

Нина Марковић¹
Марија Аћимовић²
Жељка Јосиповић³
Весна Тодоровић

Апстракт: *Формирање шеме за облике важан је стадијум у ликовном изразу деце млађег школског узраста као и формирању доживљаја света који их окружује. Овај истраживачки рад бави се анализом шематског израза у ликовним подручјима сликања и вајања, као и разматрања његовог значаја и развоја у овим ликовним подручјима. Рад има за намеру да покаже како овај стадијум омогућава деци да лакше изразе своје мисли и осећања кроз различите сликарске и вајарске технике, истовремено развијајући своју креативност и визуелну перцепцију.*

Кључне речи: *Стадијум шеме, ликовни израз, подручје сликања, подручје вајања.*

УВОД

Уметност игра кључну улогу у развоју дететове креативности, моторичких вештина и емоционалног изражавања. У периоду од 6 до 9 година, шематски израз у подручјима сликања и вајања постаје знатно изражен и представља важан аспект у развоју дететове уметничке личности. Овај рад истражује начине на које се шематски израз манифестује у овим уметничким областима код деце у млађем школском узрасту.

Циљ овог рада јесте пружање увида у дубину дечијег креативног процеса и показивање колико је важно посматрати и подржавати њихов ликовни развој кроз развој шематског израза у различитим ликовним подручјима.

УЛОГА ШЕМАТСКОГ ИЗРАЗА У РАЗВОЈУ ДЕЦЕ

Деца се воле ликовно изражавати. Кроз ликовни израз дете развија своју способност изражавања, комуникације и обликовања (Филиповић, 2011). Оно му пружа могућност да задовољи своје потребе. Омогућава му да цртањем изнесе свој унутрашњи свет, своја искуства, мисли и емоције.

У ликовном изразу деце млађег школског узраста, развој цртачких способности и стваралачког израза пролази кроз неколико препознатљивих фаза или стадијума. Филиповић наводи да су „стадијуми или фазе степенације у развоју дечијег ликовног израза“ (Филиповић, 2011, 43).

Стадијум шеме или интелектуални реализам је период од око 6 до 9 година, када деца почињу да цртају слике пуне детаља, односа и специфичних карактеристика. У овој фази, њихове цртеже красе богати детаљи, као што су лица са осмесима, дрвеће са лишћем и куће са прозорима, показујући њихову машту и све већу способност да примећују и приказују свет око себе. Дечије изражавање у ликовним радовима приказује се као способност да се кроз линије, боје и облике, користећи различите материјале, хармонично повежу своја искуства у једну целину. Стадијум шеме у ликовном развоју детета веома је важан за његов укупни развој. Како Филиповић наводи основна карактеристика дечијег изражавања на овом узрасту је формирање шема за облике (Филиповић, 2011, 62).

¹ markovicnina111@gmail.com

² acimovicmarija93@gmail.com

³ zeljka2000j@gmail.com

У овом стадијуму развоја, деца изражавају своје идеје и емоције кроз ликовне медије користећи различите технике и материјале. Њихове радове обично карактеришу јасне форме и цртежи, који су прилично реалистични и прецизни.

Шема се на овом узрасту односи на концепт који је дете постепено изградило и који константно понавља (Филиповић, 2011).

Развој ликовних способности у овој фази игра кључну улогу у општем когнитивном и креативном напретку детета, посебно у подстицању њиховог визуелног размишљања и изражавања.

Когнитивни развој и развој интелигенције - Шема представља менталне слике објеката које дете види у свом окружењу и користи у процесу размишљања и мишљења. Шема коју је дете створило, представља дететов концепт, односно његово активно знање о објекту. Филиповић истиче да „деца не цртају оно што се претпоставља да они виде, већ оно што знају о предмету, дакле не цртају на основу опажања, већ на основу непосредног искуства, где се формира посебна слика у свести која се ликовно изражава (апстрактни појмови)“ (Филиповић, 2011, 63). То значи да дете, кроз своје цртеже, исказује оно што је њему значајно, што му привлачи пажњу и што га занима.

Развој опажаја - Облици које дете приказује су све ближи реалном изгледу код једноставнијих предмета, док код компликованијих предмета и даље постоје значајна одступања. Ово је период када изглед шеме зависи од личности детета и њиховог искуства са предметом, али не само визуелног него и тактилног искуства, односно искуство које се стиче приликом додира тог објекта. Укључивање свих чула игра кључну улогу у дететовом ликовном изражавању. Филиповић истиче да иако дечији ликовни рад почиње од онога што дете зна о предмету и постепено се усмерава ка ономе што види, развој перцепције у овом узрасту треба да се заснива на дететовој мотивацији. Важно је да дете не опажа толико реалне детаље, већ да успостави однос са оним што жели да прикаже у свом уметничком раду (Филиповић, 2011).

Развој критичког мишљења и естетских критеријума – У естетском развоју, деца укључују своје мишљење, перцепције и емоције. Дете у овом периоду још увек не користи правила естетике, него тек почиње да развија свест и однос према окружењу, што се огледа у различитом степену развијености шеме на овом узрасту (Филиповић, 2011). То се види у разноликости и маштовитости њихових цртежа. Сваки цртеж је као мали прозор у њихов свет, показујући како виде и доживљавају све око себе.

Социо-емоционални развој - Ликовно изражавање је важан део емоционалног развоја детета. Оно не само што се одрази у њиховим уметничким делима, већ и у начину како се понашају. У овој фази, деца укључују друге елементе из свог окружења и успостављају јединствене везе. Ово им помаже да развију емпатију и разумевање за друге.

Развој стваралачке комуникације – У овом периоду, дете види ликовне активности као забавну игру, што њиховим цртежима додаје спонтаност, динамичност, свежину и аутентичност. Тај приступ им омогућава да слободно изразе своје маштовите идеје и осећања кроз уметничке активности.

Креативни развој – Деца у овом узрасту обично на шематски начин представљају појмове које су до тада стекли о облицима. Филиповић наводи да овај период представља златно доба дечијег стваралаштва (Филиповић, 2011). У овом периоду, важно је стално охрабривати децу да истражују, експериментишу, праве грешке и откривају у свом уметничком изражавању.

Ликовна мотивација – Дете је на овом узрасту развило своје схватање линија, облика, простора и боје приликом ликовног изражавања. Одрасли треба да му омогуће разне активности које ће му помоћи да додатно усаврши и истражује ове концепте на нове и узбудљиве начине. Мотивација треба да буде укључена и подстицајна, омогућавајући сваком детету да се повеже са својим доживљајима и да црпи идеје из свог богатог света маште. Веома је важно да атмосфера у разреду буде пријатна, флексибилна и отворена за дискусију, као и за различите приступе које дете може имати према процесу уметничког изражавања. Овакво окружење подстиче радозналост и креативност, стварајући простор где свака идеја и сваки цртеж могу цветати и расти.

Теме и лично значење – Важно је посматрати како деца интегришу детаље и формирају целине у својим радовима. Такође, они могу показати интересовање за различите теме и предмете, што може бити показатељ различитих области њиховог интересовања и истраживања.

Деца одређују тему свог уметничког рада према томе што их тренутно највише привлачи. Такође, дечије цртеже обогаћују и теме које укључују њихова осећања, машту и снове, као и њихову способност да истражују и изразе свој унутрашњи свет.

1.1. Врсте шема у ликовном изразу деце млађег школског узраста

Дете формира шеме за различите облике. Неке од најважнијих врста шема укључују:

Људска шема - ово је прва и честа форма коју дете приказује из свог окружења. Обично, основне шеме за представљање људи укључују геометријске облике као што су круг, троугао и квадрат, а понекад и необичне форме. У почетку, често се јавља једноставан облик са кругом за главу и две вертикалне линије за ноге, где можемо закључити да дете не разликује труп и главу. Касније, људски портрети се обогаћују детаљима, а лица могу бити приказана и спреда и са стране, односно профил и анфас. Покрети су ретко укључени, па су фигуре често у статичном стању.

Елементи се компоују у простору по одређеној шеми – Решавање простора је начин на који дете покушава да објективни свет укомпоује у дати формат папира и за то има нека своја типична решења.

Шема основне линије – У овој фази развоја, дете открива како да поставља предмете које сматра важним у хоризонталном низу, као да црта тло на доњој ивици папира. Постепено ређа објекте од лева ка десно, стварајући основну шему где линија коју црта представља земљу и небо.

Шема приказа простора у плановима – Ова фаза је битна јер дете почиње да развија своје способности у приказивању простора и различитих планова у њему.

Шема преваљивања или рефлексна слика (египатски цртеж) – Ова шема представља интересантан начин на који деца приказују простор. Дете, желећи да све објекте и фигуре прикаже једнако важним, користи технику преваљивања у својим цртежима.

Шема за провидност предмета или ренгенски цртеж - У фази шеме за провидност предмета или ренгенског цртежа, дете представља предмете као да су провидни. Ово је резултат дететовог знања о објекту који црта, а не базира се на оптичким подацима.

Шема за преувеличавање или изостављање делова цртежа – Деца желећи да истакну најважније елементе, представљају ствари у непропорционалним односима. На пример, мама може бити нацртана већа од куће, или татине руке могу бити веће од његовог тела.

Покрет, простор и време – У дечијим ликовним радовима, динамичност се јавља као резултат жеље детета да пренесе покрет и радњу. Деца, као и у игри, улазе у свет ликовног изражавања и стварају динамична решења. На пример, они продужавају руке и ноге како би досегли неки далеки предмет, користе линије које симболизују трагове кретања аутомобила или приказују животиње у покрету...

Понављање или репетиција – У дечијим ликовним радовима, често се јавља појава понављања или репетиције, где дете испуњава празан простор понављајући облике или елементе.

Експресивност и декоративност боја - На млађем узрасту, деца са јаким осећајем за израз користе боје да би пренела своје емоције и идеје на папир. У почетку, често користе монохроматске тонове, а затим прелазе на боје великог интензитета, често у комплементарним контрастима, као што су црвено-зелено, плаво-жуто или жуто-црвено. Деца користе боје декоративно и комбинују их према свом сопственом доживљају, без обзира на реалне боје предмета. Карактеристично за ову фазу је формирање шеме за боју, где дете почиње да повезује боје са одређеним облицима и ствара индивидуалну колористичку шему.

Разумевање различитих шема у дечијем ликовном изражавању пружа учитељима увид у начин на који деца виде и доживљавају свет око себе. Ово им омогућава да препознају поруке и емоције у дечијим радовима и да на тај начин пруже подршку која подстиче креативно размишљање и развој.

ШЕМАТСКИ ИЗРАЗ У ПОДРУЧЈУ СЛИКАЊА

Дете са четири године је способно да прикаже различите облике: овалне, спиралне, кружне...као и различите линије: дуге, кратке, таласасте. Разноликост облика и линија, као и њихова комбинација, је безгранична.

Реић (1973) истиче да пратећи сликање људске фигуре у стадијуму развијене шеме (Слика 1) можемо видети да је она обогачена детаљима који стварно постоје на фигури: врат одваја труп од главе, труп је обучен, појављују се разлике у полу, узрасту, занимању кроз посебан начин представљања одеће. Теме за сликање које подстичу децу у овом периоду су занимања: Пекар, Полицајац, Моја учитељица... Девојчице представљају накит, шминку, фризуру, а дечаци предмете везане за спорт, аутомобиле и друге машине. Радови су често обогачени знацима који упућују на емоције.

Слика 1. Приказ људске фигуре

Извор: <https://skolskilstduga.net/category/likovni-radovi/page/6/>

У самом почетку шематског приказа приликом сликања ретко је приказан покрет фигуре (Слика 2). Ноге и руке стоје укочено, стопала су обично окренута лево-десно, дете вербално објашњава шта фигура ради, јер она на слици стоји статично. Цела фигура по правилу је постављена *an fas*. Претежно после шесте године, деца када сликају, почињу да приказују покрет: прво стопала окренута на једну страну, а руке полураширене, касније једна нога бива подигнута и савијена у колену.

Слика 2. Фигура у покрету

Извор: <https://www.mojpedijatar.co.rs/decji-razvoj-kroz-crtez/>

Нека деца понекад приказују лице у профилу, а фигуру у *an fas*, вероватно из тежње да прикажу покрет, али нису довољно спретна да целу фигуру насликају у покрету.

Осим људске фигуре, фигура куће (Слика 3) је најчешћа на сликама деце овог узраста. Код већине почетна шема је састављена од једног квадрата или праугаоника као предња страна

куће, троуглом који представља кров и оцак. У том тренутку, дете није спремно да представи перспективу. Прве назнаке перспективе могу да се уоче појавом једне или две бочне стране куће које су, по правилу представљене у истој равни куће. Дете зна да те стране куће постоје, али није у могућности да их прикаже онако како се оне реално виде у стварности. Ова појава се назива преваљивање, јер се стране куће преваљују, тј. окрећу према гледаоцу тако да он може да их види.

Даљим развојем, дете је спремно да слика кућу са мноштвом детаља као што су различити прозори, завесе и цвеће у њима, степеништа, врата, кваку на њој...

Слика 3. Приказ шеме за кућу

Извор: <https://osnovnaskolaivoandric.blogspot.com/2019/11/2019.html>

Дрво је облик који се појављује уз кућу и први облик из биљног света који дете слика (Слика 4). У почетној фази сликања, дрво је представљено као једноставна шема. Вертикална линија представља стабло дрвета са хоризонталним линијама са стране или изнад ње. Ivić (2001) наводи да је овакав начин представљања дрвета последица дечијег искуства, јер је дете ниско и дрво сагледава одоздо и има утисак да све гране имају хоризонталан положај. У стадијуму развијене шеме, приликом сликања стабло је стабилније, представљено са две вертикалне линије, као стуб, често приказано тамнијим бојама да би се приказала чврстина. Гране су сада постављене вертикално и косо како излазе из стабла у виду метлице.

Слика 4. Приказ шеме за дрво

Извор: <https://skolskilstiduga.net/drvo-u-jesen/>

Други облик из биљног света је цвет (Слика 5) који се, у односу на дрво, појављује релативно касно. Сматра се да је разлог томе што цвеће, у различитим варијантама боје, облика и величине има необично много па га је тешко сместити у дечији синтетички начин мишљења. Прикази могу такође бити разноврсни, богати, необични као и код приказа дрвета.

Слика 5. Приказ шеме за цвеће

Извор: <https://www.pokazivac.com/likovni-rad-dana-cvece-u-vazi/>

Што се тиче животиња (Слика 6), градска деца, сем сусрета са псом и мачком, немају прилике да доживе присан однос са животињама, па тако ни потребу да их ликовно дочаравају. Она често радије ликовно представљају дивље од домаћих животиња, јер су оне често јунаци сликовница, филмова и цртаних филмова... За разлику од градске деце, сеоска деца чешће цртају домаће животиње због блиског контакта са њима.

Деца са одређеном намером да прикажу животиње, прво их, око пете године, приказују у вертикалном положају као људе, а касније труп представљају хоризонтално у профилу, са главом у *an fasu*.

У почетку, животиње личе једна на другу, али се после шесте године може јасно препознати одређена животиња. Деца приликом сликања на својим радовима истичу делове тела или атрактивне визуелне карактеристике: грива и зуби лава или његове велике шапе са канцама, мачка која се накомтрешила, жирафа са дугачким вратом, сурла слона... Ову развојну карактеристику треба подржати темама: Страшан лав, Мачка се брани од пса, Жирафа се храни...

Слика 6. Приказ шеме за животиње

Извор: http://www.os-vnazor-pribislavec.skole.hr/Nastava/RN-LK?news_hk=5435&news_id=201&mshow=822

Осим поменутих облика, у дечијим радовима се могу наћи и многе друге: играчке, саобраћајни знакови, намештај... У зависности од окружење детета, мотивисаности и тренутног расположења, дете бира шта ће ликовно насликати.

ШЕМАТСКИ ИЗРАЗ У ПОДРУЧЈУ ВАЈАЊА

У ликовном подручју вајања основно изражајно средство је пластични (тродимензионални) облик изведен у неком материјалу. Док вајар - уметник своју инспирацију проналази у ликовима и догађајима из живота и литературе, историјским збивањима, дете спонтано бира мотив свог вајања.

Како наводи Богомил Карлаварис (1974) вајање подразумева уметничку делатност у којој се ликовни доживљај изражава формом у неком материјалу.

Вајарство, као и сликарство и архитектуру убрајамо у ликовну, али и пластичну или просторну уметност, јер вајар уметнички обликује простор. Односно вајарство је грана ликовне уметности у којој се обликује скулптура.

Вајарство више није фиксан појам који би се за стално применио на одређену категорију предмета или скупа активности, већ се ради о имену једне уметности, која се непрекидно развија, мења и шири своје активности непрестано уврштавајући нове предмете у свој оквир.

Богдановић (2006) истиче да је човек од материјала које је проналазио у својој околини почео да обликује предмете и да их украшава. Такви предмети су били од земље, кости животиња, дрвета, метала...

Оно што се данас користи од материјала у разредној настави је земља (глина) са својим особинама: мекоћа, ломљивост, додавање и одузимање масе, сушење и пуцање, моделовање, податност за обликовање.

У разредној настави од првог до четвртог разреда ученик се упознаје са ликовним подручјем вајања и са његовим најбитнијим појмовима.

Ученици се упознају са скулптуром као ликовним делом које се може посматрати са свих страна, на начин где ће повезивати градиво о особинама материјала, која су учили у наставном предмету Природа и друштво.

Уметничко дело се једним битним обележјем разликује од производа људског рада који имају да задовоље непосредне потребе живота. Како истиче Renak Salomon (1990) уметност је делатност која нам буди различита осећања, добра или лоша.

Rajner Marija Rilke (2009) спомиње великог Огиста Родена и његова врхунска дела у којим можемо уочити: „да је поседовао моћ да било ком делу своје површи да самосталност и пуноћу целине, која представља особине читавог човека.“ (28 стр.)

Како наводе: Molesworth и Brookes (1965) : „Вајарска дела више нису типски прикази глава, руку, ногу, одеће- већ, особе од крви, меса и костију, које делују свака у складу са својом личношћу.“ (195 стр.)

Вајарство се користи тродимензионалном приказу облика, тако да му је основни елементи помоћу којих се изражавамо волумен. Волумен је просторни облик са све три димензије: ширином, дужином и висином. Волумен такође одређујемо као обим или запремину неког тела у простору. Вајарство можемо поделити на пуну пластику и рељеф. Пуна пластика јесте вид где простор обилази волумен (облик предмета) са свих страна, док рељеф представља облике који се са једне стране држе подлоге, па их простор не може са те стране обухватити. Рељеф делимо на високи, ниски и улегнути.

Ученик се упознаје са уметничким рељефом који се не израђује по тачно утврђеним правилима, за разлику од географског.

Према начину обраде тј. обликовања постоје разлике. Другачије су могућности обраде меканих или тврдых материјала. То су методе додавања материјала и метода обликовања одузимањем материјала. Методе обликовања додавањем материјала се користе у настави и то су: глина, глинамол, пластелин, тесто.

Ученик треба да разуме да свака врста активности подразумева неку технику. Техника не сачињава самосталну функцију, нити ученик треба да схвати технику у неком ликовном подручју као врсту закона који треба да поштује. Технике неког ликовног подручја треба ученици да знају, али не треба да се ограничавају и да при томе изгубе свој лични печат и слободу ликовног изражавања.

Frankstel Pjer (1964) наводи да не постоји никаква природна противречност између уметности и технике, пошто уметност увек садржи у себи обликовне технике и технике извођења.

Ликовне технике као и материјали су веома важни у ликовном програму, али имају секундарну улогу у односу на сам стваралачки процес - игру.

Кроз игру ликовним материјалима дете открива линију, боју, облик, површину, смер, величину, светлост, све оне елементе које користи и уметник при стварању уметничког дела. Међутим ликовне елементе користи спонтано, без претходног знања о њима, без намере да их смишљено употребљава у свом ликовном изражавању. Како одраста дете оно се ослања на предходно стечена знања и искуства, па је самим тим од великог значаја да се ликовни материјали нуде на што ранијем периоду. Такође, можемо давати ученику могућност да и сами

експериментишу са материјалима и техникама, да их користе на неконвенционалан начин, ако за тим покажу жељу.

Различити ликовни материјали, до којих дете долази случајно или му се понуде, представљају снажан изазов да се дотакну, пробају, испитају, а продукти који настају као резултат оваквог истраживања представљају за дете велику радост и срећу, која га даље подстиче да то своје искуство непрестано допуњује и богати.

У дечијем ликовном раду без изузетка наилазимо на појаву симбола и шема типичних за одређени степен развита. У потреби да дете опише емоцију најчешће бира сажети знак - симбол као средство комуникације. Прихватајући шему као природан облик дечијег изражавања и разумевања ликовног задатка, закључујемо да шема сама по себи није штетна, него је штетно прихватање шеме или симбола као јединог начина представљања различитих ликовних израза.

Основни облици у изражавању пластичним материјалима имају једнако значење као и основни симболи у цртању. Тако ће штапић у глини значити исто што и линија на папиру, куглица ће значити исто што и круг, плочице у глини замењена је за квадрат на раду. Отвор и дубина су облици са којима се такође сусрећемо у раду са моделирањем глине, пластелином или слично. Отвор може представљати пролаз, врата, очи, док ће дубина представљати простор у нечему, нпр. простор у кући.

Belamarić (1987) истиче како нам ликовни симболи омогућују разумевање и праћење дететове чисте, неискварене природе и спознаје живота, као и праћење развоја који су видљиви кроз промену спознаје

У подручју вајања, шема се јавља почетком четврте године живота, тада деца најчешће користе ликовни материјал као што је пластелин или тесто. Деца прво праве лоптице, које су тродимензионалне или ваљке и ти облици код деце могу се јавити као дводимензијални- круг, правоугаоник, тако што их дете пресује на подлогу, не правећи фигуру која заузима простор. Затим се прелази у шему интелектуалног реализма, у којем деца покушавају да одговоре на захтеве ликовног задатка, нпр. да направе фигуру човека (Слика 7), предмета (Слика 8), животиње. У овом стадијуму уочавамо да дете надовезује направљене делове од вајарских материјала, базирајући се на детаље који представљају његов субјективни поглед на задану тему.

Деца уколико представљају неку особу, карактеристичне делове те особе ће приказивати у крупној форми и више пажње ће посветити томе.

Слика 7. Девочица

Извор: Рад ученице другог разреда ОШ „Добросав Радосављевић Народ“, у Сремској Митровици

Слика 8. Огрлица

Извор: Рад ученика другог разреда ОШ „Добросав Радосављевић Народ“, у Сремској Митровици

Након прављења облика и приказивања објеката из дечијег света, деца приказују текстуру, различитим алатима (Слика 9): штапићи за уши, оловка, чачкалице... Прављењем структуре на предмету деца приказују детаље и испољавају креативност.

Слика 9. Шоља

Ивор: Рад ученика трећег разреда ОШ „Добросав Радосављевић Народ“, у Сремској Митровици

Huzjak (2000) повезује и склоност ка кичу са навиком коришћења шаблона или стереотипа. Сматрајући да појединац који прихвата готова решења нема властити укус, односно став, те у недостатку властитог истраживања преузима оне обрасце своје околине.

Осим што се симбол или схема јавља као природан елемент у развоју ликовног изражавања деце, они могу да се почну преузимати и из других извора, често од одраслих, из медија, од вршњака и користити у властитим радовима.

ЗАКЉУЧАК

Шематски израз у подручјима сликања и вајања представља важан аспект у развоју уметничких вештина и креативности код деце у периоду од 6 до 9 година. Кроз једноставне облике, боје, текстуре и форме, деца изражавају своје идеје, емоције и искуства на начин који је прилагођен њиховом развојном статусу. Шематски израз омогућава деци да истражују своју

креативност и развијају своје уметничке вештине на начин који је за њих природан и узбудљив. Развијање шеме у техникама подручја сликања и обликовања има веома важан значај на развој когнитивних способности деце, као што су пажња, перцепција и логичко размишљање, што им помаже да боље разумеју свет око себе и изражавају своје идеје на дубљем нивоу. Кроз овај процес, деца не само да усавршавају своје уметничке вештине, већ и уче важне животне лекције као што су самопоуздање, издржљивост и слобода изражавања, што им омогућава да постану креативни у различитим аспектима живота.

ЛИТЕРАТУРА

1. Belamarić, D. (1987). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Богдановић, К. (2006). *Маушам и стварам, 4. разред*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
3. Ivić, I. (2001). *Aktivno učenje 2*. Beograd.
4. Karlavariš, B. (1974). *Metodika nastave likovnog vaspitanja, udzbenik za pedagošku akademiju razredn nastave*. Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva.
5. Molesworth, H.D. i Brookes, P.C. (1965). *Istorija evropske skulpture od romantike do Rodina*. Beograd: Izdavački zavod „Jugoslavija“.
6. Peić, M. (1973). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Rajner Marija Rilke (2009). *Ogist Roden*. Beograd: Službeni glasnik.
8. Renak, S. (1990). *APOLO, Opšta istorija likovnih umetnosti*. Leo Commerce.
9. Филиповић, С. (2011). *Методика ликовног васпитања и образовања*. Београд: Издавачка кућа Клетт.
10. Frankstel, P. (1964). *Umetnost i tehnika u XIX i XX veku*. Beograd: Nolit.
11. Huzjak, M. (2000). *Kič i kako ga prepoznati*. Zagreb: Školske novine br. 39. str. 10.

Summary

This research paper deals with the analysis of schematic expression in the areas of painting and sculpture, as well as the consideration of its importance in these areas of art. The aim of this research is to investigate the role and importance of schematic expression in children of younger school age in the areas of painting and sculpting. The paper aims to show how this stage allows children to more easily express their thoughts and feelings through art, while developing their creativity and visual perception.

Keyword: *Schematic stage, painting area, sculpting area.*